

TO JEST FRAGMENT KSIĄŻKI
WYDANEJ NAKŁADEM

AGENCJI WYDAWNICZEJ

Z CAŁĄ NASZĄ OFERTĄ WYDAWNICZĄ MOŻNA
ZAPOZNAĆ SIĘ NA STRONIE:

agencjawydawniczapdn.pl

.....

..... OPOWIADAMY O HISTORII MIEJSC, RZECZY I LUDZI

..... DOKUMENTUJEMY, BY OCALIĆ OD ZAPOMNIENIA

..... NASZE KSIĄŻKI DAJĄ WIEDZĘ I REFLEKSJĘ

agencjaPDN
wydawnicza

Robert Romuald Kufel

Cmentarze wyznaniowe
do 1945 roku w granicach
województwa lubuskiego

Tom XIII
Powiat żarski
Gminy Lubsko i Tuplice

Agencja Wydawnicza „PDN”
Zielona Góra 2020

Recenzent
ks. prof. dr hab. Józef Swastek

Tłumaczenie
Katarzyna Trychoń-Cieślak

Projekt okładki
SUNODIA Aleksandra Adamczyk
sunodia.dtp@gmail.com

Fotografie i tekst
ks. Robert R. Kufel

Skład
Krzysztof Garbacz

© Copyright by Robert Romuald Kufel 2020

Wydanie I
ISBN 978-83-951214-9-4

Wydawca
Agencja Wydawnicza „PDN”
Zielona Góra
kontakt@agencjawydawniczapdn.pl
www.agencjawydawniczapdn.pl

Druk i oprawa
TOTEM.COM.PL
Inowrocław

Zdjęcia na okładce
Gipsowa figurka Matki Boskiej na cmentarzu w Tuplicach (przód)
Płyta nagrobna na elewacji kościoła pw. Nawiedzenia NMP
w Lubsku. Fot. Krzysztof Garbacz (tył)

Podczas przygotowywania publikacji skorzystano z kart cmentarzy przechowywanych w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Zielonej Górze. Autorzy: R. Awzan, B. Bieliniś-Kopeć, S. Kałagate, E. Łukas, I. Łuczak, K. Mielcarek

Wstęp

Świątynie i cmentarze, szczególnie te dawne, stanowią stały element krajobrazu miast i wsi. Posiadają nie tylko wartość historyczną, ale stanowią nieocenione świadectwo tradycji i kultury narodowej, bez którego tożsamość narodu byłaby niepełna. Należy je postrzegać nie tylko jako miejsce przeznaczone na pochówki zmarłych, ale także jako część życia społeczności, która chowała tam swoich bliskich (krewnych i znajomych). Stanowią bezmierną skarbnicę wielu cennych informacji, często już jedynych po tych, którzy odeszli.

Tom XIII *Cmentarzy wyznaniowych do 1945 roku w granicach województwa lubuskiego* został poświęcony cmentarzom, które do zakończenia drugiej wojny światowej, funkcjonowały w obrębie obecnego powiatu żarskiego na terenie gmin: Lubsko i Tuplice.

Jak w poprzednich tomach, tak i w tej publikacji uwzględniono tylko te miejsca pochówków, po których do dziś pozostały choćby fragmenty np.: krzyże, mogiły, nagrobki, grobowce, pomniki, ogrodzenia. Pominęto cmentarze całkowicie zniszczone, po których poza drzewostanem i krzewami, nie zachowały się żadne ślady materialne. Nie uwzględniono także dawnych nekropolii, które po 1945 roku przekształcono np. na parki, boiska sportowe, place zabaw, czy szkoły leśne.

W omawianym tomie wyszczególniono 35 cmentarzy, w większości wiejskich, które po drugiej wojnie światowej zamknięto, zniszczono i zdewastowano. Sześć z nich znajdowało się na terenie przykościelnym w następujących miejscowościach: Chocicz, Dłużek, Górzyn, Lubsko, Lutol, Tuchola Żarska. Tylko osiem cmentarzy, położonych w Białkowie, Chocimku, Dłużku, Grabowie, Lubsku, Lutolu, Starej Wodzie i Tuplicach, obecnie służy mieszkańcom tych wsi.

W minionym stuleciu dokonały się poważne zmiany w podejściu do umierania i śmierci. Wpłynęły na to między innymi ostatnie dwie wojny światowe i masowe wysiedlenia ludności spowodowane zmianami granic państwowych po 1945 roku. Kościoły i cmentarze, które zastali Polacy po przyjeździe na Ziemię Odzyskane, znalazły nowych właścicieli lub zostały zapomniane i zniszczone. O istnieniu tych zniszczonych cmentarzy dziś przypominają tylko nieliczne fragmenty potłuczonych nagrobków. Wyjątkowo niektóre miejsca dawnych pochówków zostały ogrodzone i oznakowane. Miejscowe władze kościelne i świeckie powinny dołożyć wszelkich starań, aby zatrzymać dalszą dewastację dawnych cmentarzy, kaplic i mauzoleów oraz zabezpieczyć i zachować je dla przyszłych pokoleń.

Vorwort

Gotteshäuser und Friedhöfe, insbesondere die alten, sind ein fester Bestandteil der Landschaft der Städte und Dörfer. Sie haben nicht nur historischen Wert, sondern sie gelten für ein unschätzbares Zeugnis der nationalen Tradition und Kultur, denn ohne sie wäre die Identität der Nation nicht vollständig. Friedhöfe sind nicht nur als ein für Bestattungen der Toten vorgesehener Ort wahrzunehmen, sondern auch als ein Teil des Lebens bestimmter Gemeinschaften, die ihre Nächsten (Verwandten und Bekannten) dort begraben haben. Sie sind ein unermesslicher und oft schon der einzige Schatz an vielen wertvollen Informationen über diejenigen, die in die Ewigkeit gegangen sind.

Band XIII *Cmentarzy wyznaniowych do 1945 roku w granicach województwa lubuskiego* (*Konfessionelle Friedhöfe bis 1945 in den Grenzen der Wojewodschaft Lubuskie*) ist den Friedhöfen gewidmet, die bis zum Ende des Zweiten Weltkrieges innerhalb des heutigen Kreises Żary (Sorau) in den Gemeinden Lubsko (Sommerfeld) und Tuplice (Teuplitz) funktionierten.

Wie in den früheren Bänden sind auch in dieser Publikation nur diese Ruhestätten berücksichtigt, von denen wenigstens Fragmente wie z.B. Kreuze, Gräber, Grüfte, Grabsteine, Grabmäler oder Zäune bis heute erhalten geblieben sind. Dagegen Informationen über vollständig zerstörte Friedhöfe, von denen außer Bäumen und Sträuchern keine materiellen Spuren vorhanden sind, wie auch Friedhöfe, die nach 1945 zu Parks, Spielplätzen oder Baumschulen umgewandelt wurden, sind hier nicht zu finden.

In dem vorliegenden Band sind 35 Friedhöfe dargestellt. Es sind vorwiegend ländliche Friedhöfe, die nach dem Zweiten Weltkrieg geschlossen und zerstört wurden. Sechs davon befanden sich auf Kirchengeländen. Es geht um die Kirchhöfe in folgenden Orten: Chocicz (Hermswalde), Dłużek (Dolzig), Górzyn (Göhren), Lubsko (Sommerfeld), Lutol (Leuthen), Tuchola Żarska (Gross Tauchel). Nur acht Friedhöfe d.h. in Białków (Belkau), Chocimek (Buschwalde), Dłużek (Dolzig), Grabów (Grabow), Lubsko (Sommerfeld), Lutol (Leuthen), Stara Woda (Altwasser) und Tuplice (Teuplitz) dienen den Bewohnern dieser Dörfer noch heute.

Im Laufe des letzten Jahrhunderts hat sich die Einstellung zu Sterben und Tod grundlegend geändert. Einen Einfluss darauf hatten u.a. die letzten beiden Weltkriege wie auch Massenvertreibungen und Aussiedlungen der Bevölkerung, die durch

Veränderung der Staatsgrenzen nach 1945 verursacht waren. Kirchen und Friedhöfe, welche die umgesiedelten Polen nach ihrer Ankunft in den sog. wiedergewonnenen Gebieten fanden, fanden neue Besitzer oder wurden vergessen und zerstört. Nur noch wenige Fragmente von zerbrochenen Grabsteinen erinnern heute an das frühere Bestehen dieser zerstörten Friedhöfe. Ausnahmsweise wurden manche der alten Grabstätten eingezäunt und markiert. Die örtlichen kirchlichen und weltlichen Behörden sollten mit allen Kräften dafür sorgen, um die weitere Zerstörung alter Friedhöfe, Kapellen und Mausoleen zu stoppen, sie zu sichern und für die kommenden Generationen zu bewahren.

GMINA LUBSKO

Białków (*Belkau*)

Cmentarz wiejski

Cmentarz ewangelicki z II połowy XIX wieku, położony przed miejscowością, po prawej stronie drogi wiejskiej. Rozplanowany na rzucie prostokąta o powierzchni ok. 0,30 ha. Po drugiej wojnie światowej zdewastowany i z czasem zniszczony. Obecnie jego teren służy pochówkom miejscowej ludności. Zachowały się kamienne słupki ogrodzeniowe, stara kaplica oraz trzy rodzinne groby przyścienne bez tablic.

Ländlicher Friedhof

Evangelerischer Friedhof aus der zweiten Hälfte des 19. Jh., vor dem Dorf auf der rechten Seite der Landstraße gelegen. Auf einem rechteckigen Grundriss angelegt. Seine Fläche beträgt ca. 0,30 ha. Nach dem Zweiten Weltkrieg devastiert und im Laufe der Zeit zerstört. Gegenwärtig dient sein Gelände für Bestattungen der lokalen Bevölkerung. Erhalten blieben Steinzaunpfosten, alte Kapelle und drei Familienwandgräber ohne Grabtafeln.

Spis treści

Wstęp	5
Gmina Lubsko	
Białków (<i>Belkau</i>)	9
Chełm Żarski (<i>Kulm</i>)	14
Chocicz (<i>Hermstal</i>)	17
Chocimek (<i>Buschweide</i>)	21
Dąbrowa (<i>Dubrow, Eichenhagen</i>)	23
Dłużek (<i>Dolzig</i>)	25
Górzyn (<i>Göhren</i>)	31
Grabków (<i>Grabkow</i>)	36
Kałek (<i>Kalke</i>)	42
Lubsko (<i>Sommerfeld</i>)	47
Lutol (<i>Leuthen</i>)	60
Mierków (<i>Merke</i>)	65
Osiek (<i>Ossig</i>)	70
Raszyn (<i>Räschen</i>)	82
Stara Woda (<i>Altwasser</i>)	89
Tuchola Żarska (<i>Gross Tauchel</i>)	91
Tymienice (<i>Tamnitz</i>)	94
Ziębikowo (<i>Seebigau</i>)	97
Gmina Tuplice	
Chełmica (<i>Helmsdorf</i>)	99
Chlebice (<i>Wiesenthal</i>)	110
Cielmów (<i>Zilmsdorf</i>)	121
Czerna (<i>Grünaue</i>)	124
Grabów (<i>Grabow</i>)	131
Gręzawa (<i>Pockuschel, Rotfelde</i>)	140
Jagłowice (<i>Jocksdorf</i>)	142
Łazy (<i>Läsgen</i>)	144

Matuszowice (<i>Matzdorf</i>)	154
Nowa Rola (<i>Niewerle</i>)	165
Tuplice (<i>Teuplitz</i>)	176
Ważniejsza literatura	185

Do tej pory ukazały się:

Cmentarze wyznaniowe do 1945 roku w granicach województwa lubuskiego:

- t. I. Powiat zielonogórski. Gminy Babimost i Bojadła, Zielona Góra 2012;
- t. II. Powiat zielonogórski. Gminy Czerwieńsk i Nowogród Bobrzański, Zielona Góra 2013;
- t. III. Powiat zielonogórski. Gminy Kargowa, Sulechów i Trzebiechów, Zielona Góra 2014;
- t. IV. Powiat zielonogórski. Gminy Świdnica, Zabór i miasto Zielona Góra, Zielona Góra 2015;
- t. V. Powiat krośnieński. Gminy Bobrowice, Bytnica i Dąbie, Zielona Góra 2016;
- t. VI. Powiat krośnieński. Gmina Gubin (Bieżyce-Luboszyce), Zielona Góra 2017;
- t. VII. Powiat krośnieński. Gmina Gubin (Łazy-Żytowań), Zielona Góra 2017;
- t. VIII. Powiat krośnieński. Gminy Krosno Odrzańskie i Maszewo, Zielona Góra 2018;
- t. IX. Powiat wschowski. Miasto i gmina Wschowa, Zielona Góra 2019;
- t. X. Powiat wschowski. Gminy Sława i Szlichtyngowa, Zielona Góra 2019;
- t. XI. Powiat żarski. Gminy Brody i Jasień, Zielona Góra 2020;
- t. XII. Powiat żarski. Gminy Lipinki Łużyckie, Łęknica, Przewóz i Trzebiel, Zielona Góra 2020.

Bisher sind erschienen:

Konfessionelle Friedhöfe bis 1945 in den Grenzen der Wojewodschaft Lubuskie:

- Bd. I. Kreis Zielona Góra. Gemeinden: Babimost und Bojadła, Zielona Góra 2012;
- Bd. II. Kreis Zielona Góra. Gemeinden: Czerwieńsk und Nowogród Bobrzański, Zielona Góra 2013;
- Bd. III. Kreis Zielona Góra. Gemeinden: Kargowa, Sulechów und Trzebiechów, Zielona Góra 2014;
- Bd. IV. Kreis Zielona Góra. Gemeinden: Świdnica, Zabór und die Stadt Zielona Góra, Zielona Góra 2015;
- Bd. V. Kreis Krosno Odrzańskie. Gemeinden: Bobrowice, Bytnica und Dąbie, Zielona Góra 2016;
- Bd. VI. Kreis Krosno Odrzańskie. Gemeinde Gubin (Bieżyce-Luboszyce), Zielona Góra 2017;
- Bd. VII. Kreis Krosno Odrzańskie. Gemeinde Gubin (Łazy-Żytowań), Zielona Góra 2017;
- Bd. VIII. Kreis Krosno Odrzańskie. Gemeinden: Krosno Odrzańskie und Maszewo, Zielona Góra 2018;
- Bd. IX. Kreis Wschowa. Stadt und Gemeinde Wschowa, Zielona Góra 2019;
- Bd. X. Kreis Wschowa. Gemeinden: Sława und Szlichtyngowa, Zielona Góra 2019;
- Bd. XI. Kreis Żary. Gemeinden: Brody und Jasień, Zielona Góra 2020;
- Bd. XII. Kreis Żary. Gemeinden: Lipinki Łużyckie, Łęknica, Przewóz und Trzebiel, Zielona Góra 2020.

TO JEST FRAGMENT KSIĄŻKI
WYDANEJ NAKŁADEM

AGENCJI WYDAWNICZEJ

Z CAŁĄ NASZĄ OFERTĄ WYDAWNICZĄ MOŻNA
ZAPOZNAĆ SIĘ NA STRONIE:

agencjawydawniczapdn.pl

.....

..... OPOWIADAMY O HISTORII MIEJSC, RZECZY I LUDZI

..... DOKUMENTUJEMY, BY OCALIĆ OD ZAPOMNIENIA

..... NASZE KSIĄŻKI DAJĄ WIEDZĘ I REFLEKSJĘ

agencjaPDN
wydawnicza